

УДК 378:81'246.2

DOI 10.32342/2522-4115-2018-16-41

С.М. СИТНЯКІВСЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальних технологій Житомирського державного університету імені Івана Франка

РОЗВИТОК БІЛІНГВАЛЬНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ БІЛІНГВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ

У статті наведено особливості розвитку білінгвальної професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах білінгвального навчання. Доведено, що білінгвальна професійна комунікативна компетентність, розвиток якої є кінцевою метою моделі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі, є комплексним та інтегрованим поняттям, складові якої, інтегруючись та активізуючись у професійній діяльності майбутнього фахівця соціальної сфери, стають частиною професійної компетентності окремого спеціаліста.

Ключові слова: професійна підготовка, білінгвальне навчання, фахівці соціальної сфери, білінгвальна професійна комунікативна компетентність.

Постановка проблеми. Зважаючи на сучасні світові тенденції до полікультурної підготовки фахівців, яка довела свою необхідність і ефективність: у певній частині ЗВО країн Східної і Західної Європи, Канади, Австралії, Росії та ін., фахові дисципліни у закладах вищої освіти викладаються англійською мовою навіть за умови, що англійська не є однією з офіційних мов тієї чи іншої держави, оскільки існує тенденція в усіх сферах, включаючи і освітню, до утвердження однієї загальноприйнятої мови спілкування, а отже, і навчання. Соціокультурні, геополітичні, економічні причини вплинули на те, щоб такою мовою стала англійська мова міжнародного спілкування. У зв'язку з цим професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі, яка на сьогодні є актуальною, також передбачає тандем: рідна мова – англійська мова. Пояснюється такий вибір тяжінням української освітньої сфери до міжнародних принципів освіти, згідно з якими знання студентів повинні бути вузькоспеціальними та міцними; європейського вектора розвитку нашої країни та загальною глобалізацією суспільства.

Тому головним завданням вітчизняного ЗВО стає навчити майбутнього фахівця використовувати ці знання, уміння і навички у мінливому, динамічному, іноді нестабільному середовищі, бути здатним до професійної адаптації та прийняття рішень. Це стає можливим за умови підготовки майбутніх фахівців на білінгвальній основі, адже ми говоримо про освіту у XXI ст., тобто період глобалізації, інтеграції, коли стираються межі країн, і фахівець, за умови високого професіоналізму та знання іноземної мови фахового спрямування (обов'язкова умова), може вивчати передовий досвід фахівців соціальної сфери інших країн, брати участь у міжнародній співпраці та за потреби працювати в міжнародних організаціях не лише у своїй країні, а в будь-якому місці Європи і навіть світу.

З огляду на вищезазначені причини вважаємо доцільним викладання у вітчизняних ЗВО певної кількості навчальних дисциплін блоку професійної та практичної підготовки білінгвальним способом.

Метою статті є визначення особливостей розвитку білінгвальної професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери як необхідного елемента про-

фесійної компетентності майбутнього фахівця. Однак для того, щоб забезпечити впровадження білінгвального навчання, у процесі якого і передбачається розвиток білінгвальної професійної комунікативної компетентності (БПКК), необхідно провести його всебічне дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зазначимо, що, незважаючи на те, що білінгвізм не є розповсюдженою категорією в системі сучасної освіти України, його теоретичні основи знайшли відображення у працях таких науковців, як Н. Микитенко, А. Ковальчук, Ф. Моїсеєва. Проблемою підготовки фахівців на білінгвальній основі в інших державах займалися Є. Верещакін, М. Михайлов, В. Маккей, М. Певзнер, І. Турман, Н. Шайдарова, А. Ширін, С. Шубін [1–3].

Виклад основного матеріалу. Погоджуючись із Н. Шайдаровою та С. Шубіним, маємо зазначити, що білінгвальне навчання є набагато складнішим процесом, аніж навчання рідною мовою, бо вивчення фахової дисципліни відбувається іноземною мовою, тобто у процесі навчання розвивається не лише предметна компетентність (як у класичному варіанті навчання), в межах якої розвивається професійна комунікативна компетентність, а ще й іншомовна комунікативна компетентність. Поєднання професійної комунікативної компетентності та іншомовної комунікативної компетентності приводить до формування білінгвальної професійної комунікативної компетентності, яка і є головною метою білінгвального навчання [4, с. 72–75].

Іншомовна комунікативна компетентність (ІКК) – це здатність людини розуміти та відтворювати іноземну мову не тільки на рівні фонологічних, лексико-граматичних і країнознавчих знань та мовленнєвих умінь, а й відповідно до різноманітних цілей та специфіки ситуації спілкування [5, с. 53–63]. Варто відзначити, що багато науковців у різні часи пропонували різноманітні моделі іншомовної комунікативної компетентності. Так, М. Вітятнев пропонує в межах ІКК розглядати лише три складові: психологічну, лінгвістичну та соціолінгвістичну [6, с. 139–156], Н. Гез пропонує розглядати чотири складові: вербально-комунікативну, лінгвістичну, вербально-когнітивну та метакомунікативну [7, с. 25]. В. Коккота пропонує в межах ІКК розглядати такі складові: фонологічну, лексико-граматичну, соціолінгвістичну, краєзнавчу [8, с. 20]. Іншомовна комунікативна компетентність, за Н. Таюрською, включає такі компоненти (субкомпетентності), оскільки є системним утворенням: лінгвістичну, соціолінгвістичну, дискурсивну (мовну), соціокультурну, соціальну, компенсаторну та навчально-пізнавальну. Оскільки така класифікація є інтегрованою, вважаємо доцільним використати її за основу іншомовної комунікативної компетентності у межах нашого дослідження [9]. Отже, лінгвістичний компонент передбачає уміння використовувати граматично правильні конструкції та синтаксичні будови та розуміти змістові одиниці мови, побудовані за існуючими нормами і правилами іноземної мови.

Соціолінгвістична субкомпетентність передбачає уміння обрати потрібну лінгвістичну форму (спосіб вираження думки) залежно від комунікативної мети та ситуації. Мовний компонент передбачає «шліфування» комунікативних умінь в чотирьох видах мовленнєвої діяльності: говоріння, аудіювання, читання, письмо, а також уміння планування своєї мовної поведінки.

Соціокультурна складова передбачає знання національно-культурних особливостей країн, у яких розмовляють цією іноземною мовою, а також уміння виділити загальне і специфічне у культурі цих країн і України. У межах розвитку цієї субкомпетентності спілкування стає комунікативно-пізнавальним процесом. Соціальна субкомпетентність – це готовність до взаємодії з іншими людьми, уміння обирати різні стратегії поведінки у різноманітних ситуаціях. Компенсаторний компонент іншомовної комунікативної компетентності передбачає комплекс спеціальних знань, умінь і навичок, які дозволяють компенсувати недостатність знань іноземної мови при отриманні і передаванні інформації іноземною мовою.

Навчально-пізнавальна субкомпетентність передбачає комплекс загальних та спеціальних умінь та навичок (пізнавального характеру), що дозволяє студентам самостійно вивчати іноземну мову, культуру, специфіку і особливості іноземної мови з використанням новітніх інформаційних технологій [9].

У свою чергу, професійна комунікативна компетентність – здатність ефективно здійснювати спілкування рідною мовою у професійній сфері, правильно використовуючи систему мовних норм, обираючи комунікативну поведінку, адекватне відповідній ситуації спілкування [10, с. 58–64]. Професійна комунікативна компетентність також має свої компоненти (субкомпетентності): діялісно-комунікативну, інформаційно-комунікативну та персонально-комунікативну [11, с. 3].

Сутність діяльнісно-комунікативної субкомпетентності полягає у здатності збирати, обробляти, систематизувати та узагальнювати обсяг інформації про діяльність суб'єктів соціальної сфери та розподіляти цю інформацію у системі соціальної діяльності. Для здійснення цих операцій білінгвально необхідне володіння не лише професійними, але й усіма іншомовними комунікативними субкомпетентностями [12, с. 363–372]. **Інформаційно-комунікативний** компонент передбачає здатність використовувати інформаційні технології та формувати інформаційний простір професійної діяльності суб'єктів соціальної сфери. Для того, щоб у студентів була можливість це робити не лише рідною, але й іноземною (англійською) мовою, потрібно розвивати у них компоненти іншомовної комунікативної компетентності. Персонально-комунікативна субкомпетентність передбачає здатність здійснювати особисті та ділові комунікації як з клієнтами, так і з зовнішнім оточенням, що неможливо здійснювати білінгвально без розвитку іншомовних комунікативних субкомпетентностей.

Отже, білінгвальна професійна комунікативна компетентність формується за умови розвитку у студентів іншомовної комунікативної компетентності та професійної комунікативної компетентності, які є взаємозумовленими та взаємопов'язаними в умовах білінгвального навчання.

Таким чином, під білінгвальною професійною комунікативною компетентністю пропонуємо розуміти здатність особи ефективно виконувати професійні обов'язки з можливістю виконання функцій комунікації, документоведення, наукової діяльності та професійного саморозвитку та самовдосконалення як рідною, так і іноземною (англійською) мовами.

У свою чергу, білінгвальна професійна комунікативна компетентність також є комплексною, тому має лінгвістичну, психологічну та професійну складові (рис. 1). Лінгвістична складова білінгвальної професійної комунікативної компетентності включає знання, уміння та навички у чотирьох стандартних видах мовленнєвої діяльності – читання (розуміння прочитаного: тексти соціального, соціально-педагогічного характеру, наукова література – статті, резюме, монографії, реферати, анотації); аудіювання (розуміння почутого: розповідь, пояснення, інформаційне повідомлення, доповідь на конференції, симпозиумі); говоріння (висловлення власних думок усно у форматі монологу, діалогу та полілогу) та письмо (висловлення власних думок письмово: виконання тестових завдань, ділове листування, заповнення анкет, написання заявок, обґрунтувань, тез доповідей, статей, письмове оформлення результатів власних наукових досліджень) засобами іноземної мови. Передбачається також, що у процесі оволодіння вищезгаданими уміннями під час білінгвального навчання у студентів безперервно формується суто мовна (граматична, лексична, фонетична) компетентність, а також компетентність у перекладі. Таким чином, *розвиток лінгвістичної складової БПКК*, яка є її інтегративною частиною, є необхідною умовою розвитку білінгвальної професійної комунікативної компетентності майбутнього фахівця.

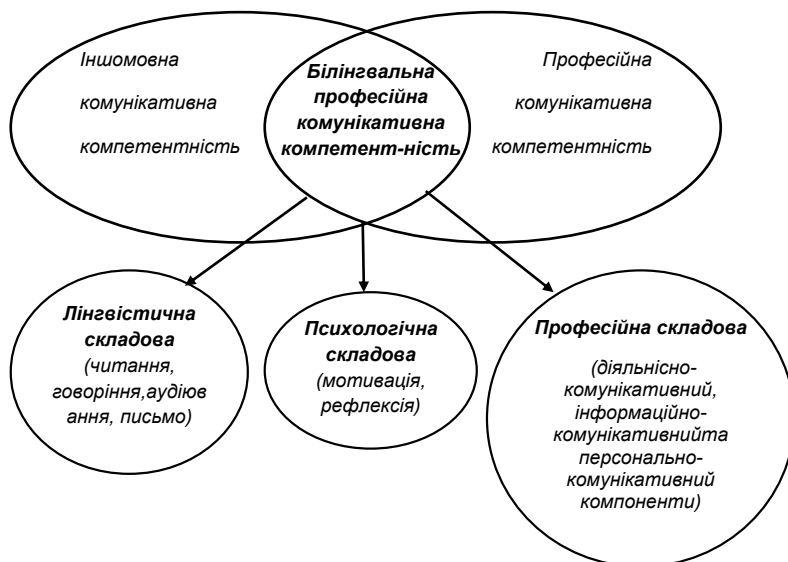

Рис. 1. Складові білінгвальної професійної комунікативної компетентності

Психологічна складова БПКК включає в себе рефлексію та мотивацію. Рефлексія передбачає аналіз власного комунікативного висловлювання, здатність самостійно виявити в ньому помилки, тобто вміння самокритично проаналізувати свої власні результати навчання.

Мотиваційна складова білінгвальної професійної комунікативної компетентності полягає у розвитку такого компонента мотиваційної сфери студента, як білінгвальна мотивація, що, як стверджує С. Шубін [13], перебуває у прямій залежності від мовної компетентності студентів, змісту білінгвального курсу та організації процесу навчання. Власне ж білінгвальну мотивацію розуміємо як здатність та бажання брати участь у білінгвальному навчанні, прагнення оволодіти іноземною мовою не лише як засобом отримання нових знань, а й залучення до всесвітньої спілки професіоналів у соціальній сфері.

Таким чином, можемо стверджувати, що психологічна складова у процесі розвитку БПКК майбутніх фахівців соціальної сфери відіграє не менш важливу роль, аніж лінгвістична, адже передбачає розвиток *мотивації студентів до навчання та рефлексію*, які також є необхідною умовою повноцінного розвитку білінгвальної професійної комунікативної компетентності.

Професійна складова білінгвальної професійної комунікативної компетентності передбачає здатність здійснювати професійні комунікації як рідною, так і іноземною (англійською) мовою, використовувати інформаційні технології та формувати інформаційний простір професійної діяльності суб'єктів соціальної сфери білінгвально, здатність збирати, обробляти, систематизувати інформацію про діяльність суб'єктів соціальної сфери та розподіляти цю інформацію у системі соціальної діяльності не лише рідною, а й іноземною (англійською) мовою [14, с. 70–74].

Отже, *професійна складова є ключовою умовою* розвитку білінгвальної професійної комунікативної компетентності, адже без її розвитку неможливе здійснення професійних обов'язків.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, білінгвальна професійна комунікативна компетентність, розвиток якої є кінцевою метою моделі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі, є комплексним та інтегрованим поняттям, складові якої, інтегруючись та активізуючись у професійній діяльності майбутнього фахівця соціальної сфери, стають частиною професійної компетентності окремого спеціаліста. А у період всесвітньої глобалізації та інтеграції нашої країни до європейського простору така складова професійної компетентності як білінгвальна професійна комунікативна компетентність є надзвичайно актуальною, що і викликало потребу підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі, адже випускник, який здобув досвід навчання у білінгвальних умовах, має вищі показники адаптивності, комунікабельності, здатності до системного мислення, навичок управління інформацією, а отже, кращі кар'єрні шанси, можливості професійного зростання та самовдосконалення.

Серед перспектив подальших досліджень професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі вбачаємо розробку навчально-методичного забезпечення для такого способу навчання.

Список використаних джерел

1. Верещагин Е.М. Вопросы теории речи и методики преподавания иностранного языка / Е.М. Верещагин. – Москва: МГУ, 1969. – 90 с.
2. Ширин А.Г. Дидактико-методические аспекты процесса билингвального образования / А.Г. Ширин // Вестник Новгородского государственного университета. – Великий Новгород, 2005. – № 31. – С. 63–66.
3. Mackey W.F. A description of bilingualism / W.F. Mackey; in J.A. Fishman (ed.). Reading in the sociology of language. – Den Haag: Mouton, 1977. – P. 554–584.
4. Шайдарова Н.А. Развитие бикультурной профессиональной компетенции студентов в условиях искусственного билингвизма / Н.А. Шайдарова, С.В. Шубин // Вестник Новгород. гос. ун-та. – 2008. – № 45. – С. 72–75.
5. Тинкалюк О. Сутність і структура іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей вищих навчальних закладів / О. Тинкалюк // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2008. – Вип. 24. – С. 53–63.

6. Витятнев М.Н. О методах обучения языкам / М.Н. Витятнев // Проблемы отбора учебного материала. – Москва: Изд-во МГУ, 1971. – С. 139–156.
7. Гез Н.И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н.И. Гез // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 2. – С. 25.
8. Коккота В.А. Лингводидактическое тестирование / В.А. Коккота. – Москва: Высшая школа, 1989. – С. 20.
9. Таюрская Н.П. Иноязычная коммуникативная компетенция: зарубежный и российский опыт [Электронный ресурс] / Н.П. Таюрская // Гуманитарный вектор. – 2015. – № 1 (41). Грани профессионального развития. – Режим доступа: <http://www.CyberLeninka.ru/inoyazychnaya-kommunikativnaya-kompetentsiya-zarubez> (дата обращения: 20.08.2016).
10. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.
11. Ягупов В.В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В.В. Ягупов, В.І. Свистун // Наукові записки НаУКМА. Серія «Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота». – 2007. – Т. 71. – С. 3.
12. Ситняківська С.М. Теоретико-методологічні засади формування білінгвальної професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної педагогіки / С.М. Ситняківська // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2015. – № 5 (49). – С. 363–372.
13. Шубин С.В. Мотивация овладения иностранным языком в условиях билингвального обучения в ВУЗе: автореф. дис. ... канд. пед. наук; 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / С.В. Шубин. – Новгород, 2000. – 18 с.
14. Майструк Н.О. Професіоналізація комунікативної компетентності соціального працівника / Н.О. Майструк, А.О. Кабанцова // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. – 2011. – Вип. 3 (11). – С. 70–74.

References

1. Vereshchahin, E.M. (1969). *Voprosy teorii rechi i metodiki prepodavaniia inostrannogo yazyka* [Questions of the theory of speech and methods of teaching foreign language]. Moscow, MNU Publ., 90 p. (In Russian).
2. Shirin, A.H. (2005). *Didaktiko-metodicheskie aspekty protsessa bilinvalnoho obrazovaniia* [Didactic and methodological aspects of the process of bilingual education]. *Vestnik Novhorodskoho hosudarstvennoho universiteta* [Bulletin of Novgorod State University]. Velikii Novhorod, no. 31, pp. 63-66. (In Russian).
3. Mackey, W.F. (1977). A description of bilingualism. Reading in the sociology of language. Den Haag, Mouton Publ., pp. 554-584. (In English).
4. Shaidarova, N.A. & Shubin, S.V. (2008). *Razvitie bikulturnoi professionalnoi kompetentsii studentov v usloviakh iskusstvennoho bilinhvizma* [Development of bicultural professional competence of students in conditions of artificial bilingualism]. *Vestnik Novhorodskoho hosudarstvennoho universiteta* [Bulletin of Novgorod State University]. Novhorod, no. 45, pp. 72-75. (In Russian).
5. Tynkaliuk, O. (2008). *Sutnist i struktura inshomovnoi komunikativnoi kompetentnosti studentiv nemovnykh spetsialnostei vshchych navchalnykh zakladiv* [The essence and structure of students' foreign language communicative competence of non-language specialties of higher educational establishments]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia pedahohichna* [Bulletin of Lviv University. Pedagogy], issue 24, pp. 53-63. (In Ukrainian).
6. Vitiatnev, M.N. (1971). *O metodakh obucheniiia yazykam* [About methods of teaching languages]. *Problemy otbora uchebnogo materiala* [The problems of study material selection]. Moscow, MNU Publ., pp. 139-156. (In Russian).
7. Hez, N.I. (1985). *Formirovanie kommunikativnoi kompetentsii kak obekt zarubezhnykh metodicheskikh issledovaniia* [Formation of communicative competence as an object of foreign methodological research]. *Inostrannye yazyki v shkole* [Foreign languages in school], no. 2, p. 25.
8. Kokkota, V.A. (1989). *Linhvodidakticheskoe testirovanie* [Linguodidactic testing]. Moscow, Vysshiaia shkola Publ., p. 20. (In Russian).

9. Taiurskaia, N.P. (2015). *Inoiazychnaia kommunikativnaia kompetentsiia : zarubezhnyi i rossiiskii opyt* [Foreign language communicative competence: foreign and Russian experience]. *Humanitarnyi vektor* [Humanitarian vector], no. 1 (41). Available at: <http://www.CyberLeninka.ru/inoiazychnaya-kommunikativnaya-kompetentsiya-zarubez> (In Russian).

10. Khutorskoi, A.V. (2003). *Kliuchevye kompetentsii kak komponent lichnostno-orientovannoi paradihmy obrazovaniia* [Key competencies as a component of a person-oriented educational paradigm]. *Narodnoe obrazovanie* [Folk education], no. 2. pp. 58-64. (In Russian).

11. Yahupov, V.V. & Svystun, V.I. (2007). *Kompetentnisnyi pidkhid do pidhotovky fakhivtsiv u systemi vyshchoi osvity* [Competent approach to the training of specialists in the system of higher education]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Pedahohichni, psykholohichni nauky ta sotsialna robota* [Scientific notes of NaUKMA. Pedagogical, psychological sciences and social work], vol. 71, p. 3. (In Ukrainian).

12. Sytniakivska, S.M. (2015). *Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia bilinhvalnoi profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv iz sotsialnoi pedahohiky* [Theoretical and methodological principles of formation future specialists' in social pedagogy bilingual professional competence]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii* [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies], no. 5 (49). Sumi, SumDPU imeni A.S. Makarenka Publ., pp. 363-372 (In Ukrainian).

13. Shubin, S.V. (2000). *Motivatsiia ovladeniia inostrannym yazykom v usloviakh bilinhvalnogo obuchenii v VUZe. Avtoref. dis. kand. ped. nauk* [Motivation of mastering a foreign language in the conditions of bilingual education in high school. Abstract of cand. ped. sci. diss.]. Novhorod, 18 p. (In Russian).

14. Mastruk, N.O. & Kabantsova, A.O. (2011). *Profesionalizatsiia komunikativnoi kompetentnosti sotsialnoho pratsivnyka* [Professionalization of communicative competence of a social worker]. *Visnyk NTUU 'KPI'. Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo* [Bulletin of the NTUU 'KPI'. Politicalogy. Sociology. Law], issue 3 (11), pp. 70-74. (In Ukrainian).

В статье представлены особенности развития билингвальной профессиональной коммуникативной компетентности будущих специалистов социальной сферы в условиях билингвального обучения. Доказано, что билингвальная профессиональная коммуникативная компетентность, развитие которой является конечной целью модели профессиональной подготовки будущих специалистов социальной сферы на билингвального основе, является комплексным и интегрированным понятием, составляющие которой, интегрируясь и активизируясь в профессиональной деятельности будущего специалиста социальной сферы, становятся частью профессиональной компетентности отдельного специалиста.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, билингвальное обучение, специалисты социальной сферы, билингвальная профессиональная коммуникативная компетентность.

The article presents the features of the development of bilingual professional communicative competence of future social sphere specialists in the conditions of bilingual education. It is proved that bilingual professional communicative competence, the development of which is the ultimate goal of a model of future social sphere specialists' professional training on a bilingual basis, is a comprehensive and integrated concept, which, integrating and activating the professional activities of a future social sphere specialist, becomes a part of his or her professional competence.

Key words: professional training, bilingual education, social sphere specialists, bilingual professional communicative competence.

Одержано 14.09.2018.